

Lekarz weterynarii i działacz gospodarczy Antoni Leparski (1874-1944) – nowe źródła do biografii

✉ LUBOW ŻWANKO¹, ✉ VOLODYMYR MULYAR², ✉ NELYA ROMANYUK²,
✉ GENNADIJ MACHORIN², ✉ SVITLANA MARCHENKO², ✉ WIKTORIA MELNICZUK²,
✉ SVITLANA SHEVCHUK²

¹Centrum Muzealne, Państwowy Uniwersytet Biotechnologiczny w Charkowie, ul. Alczewskich 44, 61002 Charków, Ukraina

²Katedra Nauk Społecznych, Wydział Prawa, Administracji Publicznej i Bezpieczeństwa Narodowego,
Poleski Uniwersytet Narodowy, 7 Staryy Boulevard, 10002 Żytomierz, Ukraina

Otrzymano 20.02.2025

Zaakceptowano 15.04.2025

Zhvanko L., Muliar V., Romaniuk N., Makhorin H., Marchenko S., Melnychuk V., Shevchuk S.
Veterinarian and business executive Antoni Leparski (1874-1944) – new sources for his biography

Summary

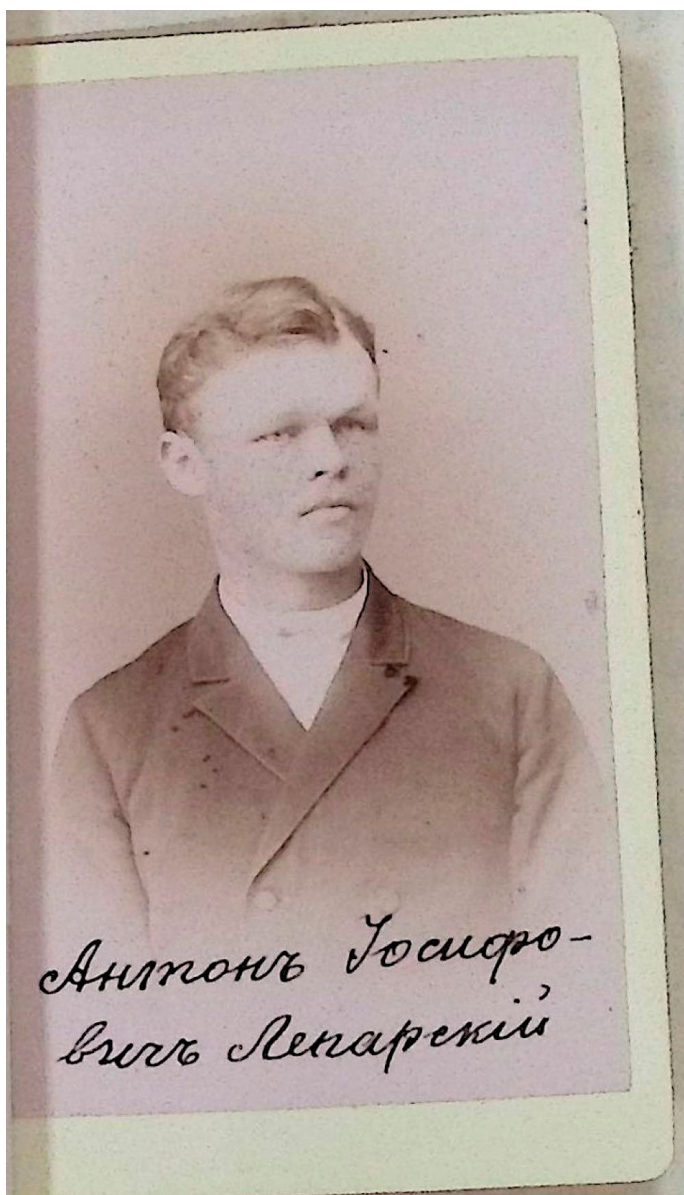
This article presents the biography of veterinarian Antoni Leparski (1874-1944), a graduate of the Kharkiv Veterinary Institute, a lieutenant colonel in the reserve army, an active figure in interwar Poland, and civilian victim of the Warsaw Uprising. His biography is based on unique archival sources that have been preserved to this day in the collections of the State Archives of the Kharkiv Region in Kharkiv. The analyzed documents are introduced to the scientific community for the first time. The illustrations accompanying the article (a photo of Antoni Leparski, his letter, and his diploma) have also never been published before. Based on the archival sources found, the authors were able to establish the date of his birth, his childhood living conditions, his schooling, and some facts from the period of his studies in Kharkiv and the beginning of his professional career. His subsequent periods of life in St. Petersburg and Warsaw have also been supplemented to a certain extent. The authors conclude that Antoni Leparski's fate was similar to the tragic destinies of many Polish people of his generation and is worth remembering.

Keywords: Antoni Leparski, Kharkiv Veterinary Institute, veterinarian, archival source, Warsaw Uprising

Z historią Instytutu Weterynaryjnego w Charkowie, który w pewnym momencie był jedną z kluczowych uczelni kształcących polskich lekarzy weterynarii (11), zostały powiązane losy Polaków zamordowanych jako ofiary cywilne podczas Powstania Warszawskiego 1944 r. Jest to jedna z tragicznych kart historii Polski XX w., gdyż szacuje się, że w Powstaniu zginęło od 130 tys. do 200 tys. cywilnych mieszkańców Warszawy. Wśród nich byli absolwenci z charkowskiej uczelni: Jan Gordziałkowski (1862-1944) i Antoni Leparski (1874-1944) (ryc. 1). W 2022 r. na łamach czasopisma „Medycyna Weterynaryjna” został opublikowany oparty na źródłach z Państwowego Archiwum Obwodu Charkowskiego w Charkowie szkic biograficzny profesora Jana Gordziałkowskiego, lekarza weterynarii, mikrobiologa, encyklopedysty, jednego z twórców wyższego szkolnictwa weterynaryjnego w odrodzonej Polsce, pierwszego dziekana Wydziału Medycyny Weterynaryjnej Uniwersytetu Warszawskiego, jedne-

go z najbardziej uznanych autorytetów w dziedzinie weterynarii (13).

Niniejsze opracowanie poświęcone jest postaci Antoniego Leparskiego, lekarza weterynarii, wybitnego działacza gospodarczego i publicysty ekonomicznego z okresu międzywojennej Polski. Potrzeba publikacji wynika z odkrycia nowych, unikatowych dokumentów, zachowanych w zbiorach Archiwum Państwowego Obwodu Charkowskiego. Są one uzupełnieniem charkowskiego okresu życia, który w jego biogramach wymieniano jednym zdaniem: „ukończył Instytut Weterynaryjny w Charkowie”. Ważne jest i to, że oddzielne dokumenty reprezentują lata szkolne, życie rodzinne oraz początek pracy zawodowej po ukończeniu Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego. Celem artykułu jest przybliżenie czytelnikowi nowych faktów z życiorysu Antoniego Leparskiego oraz analiza nieznanych dotychczas źródeł archiwalnych, zachowanych w zbiorach archiwum charkowskiego.

Ryc. 1. Fotografia Antoniego Leparskiego (1894). Źródło: Państwowe Archiwum Obwodu Charkowskiego

Życiorys Antoniego Leparskiego można podzielić na kilka okresów: dzieciństwo i nauka szkolna (1874-1894), Charków (1894-1898), Sankt Petersburg (1899 – z przerwami do 1919 r.), Warszawa (1919-1944).

Postać Antoniego Leparskiego w literaturze naukowej

W 1972 r. życiorys Antoniego Leparskiego został opublikowany w XVII tomie „Polskiego Słownika Biograficznego” (3). Druk jego biografii na kartach tej wielotomowej publikacji, mającej na celu gromadzenie biografii zasłużonych, nieżyjących już osób związanych z Polską, mieszkających czy działających w kraju i za granicą, znaczy, że lekarz weterynarii Antoni Leparski został zaliczony w poczet Polaków godnych upamiętnienia. Zofia Grodek, autorka prawie pierwszej jego noty biograficznej oparła swoją pracę na materiałach „Akty personalne Antoniego Leparskiego” (nr 2898) ze zbiorów Centralnego

Archiwum Wojskowego w Warszawie, wzmianki o nim w „Roczniku Oficerskim” (1923, 1924) oraz „informacji ustnej W. Wilbikowej” (3). Ten biogram stał się podstawą biografii dla kolejnych nielicznych badaczy, którzy w swoich pracach wzmiankowali Leparskiego.

W kilku publikacjach doktora Włodzimierza Gibasiewicza poświęconych losom polskich lekarzy weterynarii w XX w. jego postać wymieniono jako „kolejną ofiarę Powstania Warszawskiego ze środowiska weterynaryjnego” (1). O ostatnich dniach życia Leparskiego autor, cytując biogram z „Polskiego Słownika Biograficznego” zauważył: „Niestety, nie udało się ustalić bliższych szczegółów mordu dr. Leparskiego w Warszawie w 1944 roku: »rozstrzelany na terenie Teatru Wielkiego w Warszawie w czasie powstania 1944 r.«” (2).

Jako absolwenta Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego wymieniono go w artykułach, poświęconych Polakom na tej uczelni (4) oraz Polakom – lekarzom weterynarii, działającym w II Rzeczypospolitej (10). Interesujące jest, że wybitny historyk weterynarii Konrad Millak nie zamieścił biogramu Antoniego Leparskiego na kartach swego „Słownika polskich lekarzy weterynaryjnych (1394-1918)”, opublikowanego w Warszawie w 1963 r.

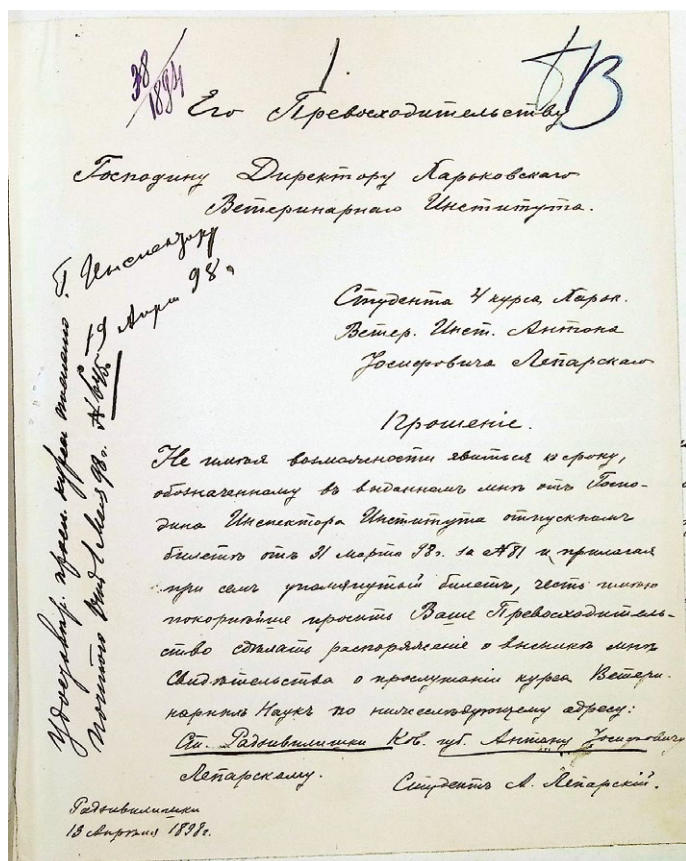
Archiwalia charkowskie

W zbiorach dokumentów Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego (zespół 928, 1861-1917) z Państwowego Archiwum Obwodu Charkowskiego w Charkowie do dzisiaj zachowała się unikatowa „teczka archiwalna” nr 2395 „O priniatii w czisło studentów Antona Iosifowicza Leparskiego. 1/09.1894-13/05.1898” („O zaliczeniu w poczet studentów Antona Iosifowicza Leparskiego. 1/09.1894-13/05.1898”). Zgromadzone w niej dokumenty zawarte na 29 kartach, napisane są w języku rosyjskim. W niej zachowane są też dwa unikatowe zdjęcia młodego Leparskiego (6). Wśród dokumentów znajdują się m.in.:

k. 1. Prośba Antoniego Leparskiego do dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego prof. Arkadiusza Rajewskiego o wysłaniu zaświadczenia o wysłuchanych kursach nauk weterynaryjnych na adres: st. Radziwiliszki guberni kowieńskiej, 13 kwietnia 1898 r. (ryc. 2);

k. 2-8. Historia chorób konia i dwóch psów z Terapeutycznej Kliniki Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego. Kurator A. Leparski, 11 listopada 1897 r., 27 lutego 1898 r., 28 października 1898 r.;

k. 14-14v. List Pomocnika Kierownika Głównego Wojskowego Zarządu Medycznego Ministerstwa Wojskowego tajnego radcy Spieranskiego do dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego prof. Arkadiusza Rajewskiego o przekazaniu do Zarządu dokumentów lekarza weterynarii Antona Leparskiego, skierowanego do Obwodu Zabajkalskiego w celu

Ryc. 2. Prośba Antoniego Leparskiego do Dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego dot. wysłania zaświadczenia o wysłuchanych kursach nauk weterynaryjnych (13 kwietnia 1898). Źródło: Państwowe Archiwum Obwodu Charkowskiego

podjęcia działań przeciwko epizootii [pomoru – aut.], Sankt Petersburg, 1 marca 1900 r.;

k. 16. Zaświadczenie wydane przez dyrektora Gimnazjum Miejskiego nr 2, że student Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego Antoni Leparski na podstawie zezwolenia Kuratora Charkowskiego Okręgu Oświatowego zdał w listopadzie 1894 r. egzamin z języka łacińskiego, 5 listopada 1894 r.;

k. 17. Zaświadczenie wydane przez dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego prof. Arkadiusza Rajewskiego, że Antoni Leparski ukończył pełny kurs nauk weterynaryjnych, Charków, 1 maja 1898 r.;

k. 18-18v. Charakterystyka Antoniego Leparskiego napisana przez dyrektora Szkoły Realnej w Dyneburgu i skierowana do dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego, Dyneburg, 26 sierpnia 1894 r.;

k. 20. Świadectwo Antoniego Leparskiego o ukończeniu dodatkowej klasy Szkoły Realnej w Dyneburgu, Dyneburg, 3 czerwca 1894 r.;

k. 21-21v. Świadectwo Antoniego Leparskiego o ukończeniu Szkoły Realnej w Poniewieżu, Poniewież, 7 czerwca 1893 r.;

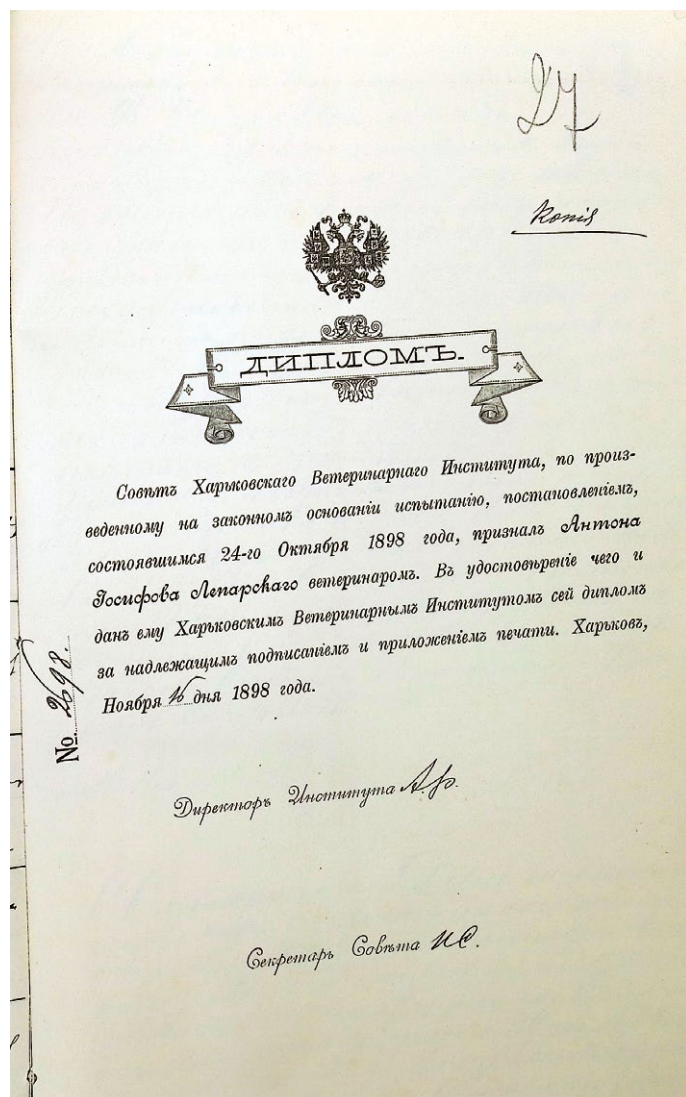
k. 22. Kopia wyciągu metrycznego z Ksiąg Krzyżowych kościoła parafialnego w Smilgowie o chrzcie Antoniego Leparskiego, nr 66, 2 marca 1875 r.;

k. 23. Prośba studenta 2. roku studiów Antoniego Leparskiego do dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego prof. Arkadiusza Rajewskiego o wydanie zaświadczenia, że jest studentem Instytutu w celu odroczenia od służby wojskowej, Charków, 23 września 1895 r.;

k. 24. Prośba studenta Antoniego Leparskiego do dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego prof. Arkadiusza Rajewskiego o zezwolenie na zdanie egzaminów z anatomii patologicznej i teorii podkuwania i chorób kopyt, Charków, 16 września 1898 r.;

k. 26-26v. Lista zdanych przez Antoniego Leparskiego egzaminów i o zatwierdzeniu go w stopniu lekarza weterynarii, podpisana przez sekretarza Rady Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego prof. Iwana Sadowskiego, Charków 24 października 1898 r.;

k. 27. Dyplom weterynaryjny otrzymany przez Antoniego Leparskiego w Charkowskim Instytucie Weterynaryjnym, Charków, 16 listopada 1898 r. (ryc. 3);

Ryc. 3. Dyplom weterynaryjny Antoniego Leparskiego w Charkowskim Instytucie Weterynaryjnym (16 listopada 1898). Źródło: Państwowe Archiwum Obwodu Charkowskiego

k. 29. Telegram Antoniego do dyrektora Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego, i odpowiedź dyrektora o zaliczeniu Leparskiego w poczet studentów Instytutu, 1 września 1894 r.

W teczce znajduje się też korespondencja Szefa Oddziału Medycznego Osobnego Korpusu Straży Granicznej Szapirowa z dyrektorem Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego prof. Arkadiuszem Rajewskim w sprawie przekazania dokumentów Antoniego Leparskiego w celu skierowania go na służbę w Okręgu Zaamurskim Straży Pogranicznej, 6 kwietnia, 18 grudnia 1903 r. (k. 9, 13-13v).

Na podstawie powyżej wymienionych dokumentów udało się uzupełnić nowymi faktami biografię Antoniego Leparskiego, zwłaszcza jego wczesny okres życia oraz studiów w Charkowie.

Dzieciństwo i nauka szkolna (1874-1894)

Antoni urodził się 29 marca 1874 r. w szlacheckiej rodzinie Józefa i Eugenii Leparskich w Dawnogolu, a 9 kwietnia tego roku został ochrzczony w Smilgowie powiatu poniewieżskiego guberni kowieńskiej (obecnie tereny Litwy) (6). W dzieciństwie został sierotą i jego wychowaniem zajmował się brat. Najpierw naukę szkolną w okresie od sierpnia 1888 r. do czerwca 1893 r. zdobywał w sześcioklasowej Szkole Realnej w Poniewieżu, gdzie przyjęty został od razu do drugiej klasy (6). Jednak żeby móc studiować na uczelni wyższej w sierpniu 1893 r. do czerwca 1894 r. uczył się w dodatkowej klasie Szkoły Realnej w Dyneburgu (obecnie – Daugavpils, Łotwa) (6). Był to trudny dla chłopca czas z powodu ubóstwa, którego doświadczał.

W charakterystyce, którą 26 sierpnia 1894 r. dyrektor Szkoły Realnej w Dyneburgu A. Kniaziew skierował do Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego, podkreślono: „W pierwszej Szkole Realnej zyskał on opinię bardzo pilnego, zdolnego i wzorowo wychowanego ucznia, któremu Rada Pedagogiczna, biorąc pod uwagę jego walory umysłowe i moralne, a także ubóstwo, udzieliła pomocy... W Szkole Realnej w Dyneburgu wykazywał dobre sukcesy, doskonałą pilność i wzorowe zachowanie w przestrzeganiu wszystkich kursów, przepisów oraz w stosunkach z nauczycielami i władzami oświatowymi; Rada zwolniła go także z opłat za naukę i zatrudniła jako nauczyciela w rodzinie prawosławnej, gdzie również zyskał dobrą reputację. Nie wykazywał żadnych szczególnych zdolności w nauce i sztuce... uznawano go za osobę wiarygodną politycznie i moralnie, a także osobę zdolną do zdobycia wykształcenia wyższego” (6).

Pozostaje nadal niewiadome, czym kierował się Antoni Leparski, wybierając zawód lekarza weterynarii i studia w dalekim Charkowie. Od września 1894 r. i przez kolejne cztery lata jego domem zostało to miasto, a *Alma Mater* – Charkowski Instytut Weterynaryjny.

Charków (1894-1898)

Na studiach w Instytucie Antoni Leparski ze względu na sytuację finansową przebywał jako stypendysta państwowy. Najpierw na początku listopada 1894 r. na podstawie zezwolenia Kuratora Charkowskiego Okręgu Oświatowego Nikołaja Woroncowa-Wieljaminowa zdał w Gimnazjum Miejskim nr 2 egzamin z języka łacińskiego, niezbędnego dla opanowania zawodu lekarza weterynarii. Jeszcze podczas studiów Leparski rozpoczął zawodową praktykę w instytucyjnej Terapeutycznej Klinice i pracował w niej do końca swego pobytu w Charkowie (6). 24 października 1898 r. na posiedzeniu Rady Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego na podstawie zdanych egzaminów Antoni Leparski uzyskał stopień weterynarza (6). 16 listopada 1898 r. otrzymał dyplom z nr 2698, pozwalający prowadzić praktykę weterynaryjną na terenach Imperium Rosyjskiego (6).

Sankt Petersburg (1899 – z przerwami do 1919 r.)

Kolejnych 20 lat życia Antoniego Leparskiego – 1899-1919 – było powiązanych z Sankt Petersburgiem, w którym zdobył osiągnięcia zawodowe. Po przeniesieniu w celu otrzymania nowej wiedzy w zakresie bakteriologii, mięsoznawstwa i chłodnictwa został słuchaczem kursów specjalnych (3). W latach 1900-1904 przebywał na Dalekim Wschodzie Imperium Rosyjskiego. W 1900 r. został skierowany do Obwodu Zabajkalskiego w celu podjęcia działań przeciwko pomorowi (6). W okresie wiosny 1903-1904 r. początkowo pracował na stanowisku lekarza weterynarii (6), a następnie – naczelnego lekarza weterynarii Okręgu Zaamurskiego Straży Pogranicznej (4).

Antoni Leparski zaangażował się do pracy w Rosyjskiej Izbie Eksportowej z siedzibą w Sankt Petersburgu (aleja Newska 92): był sekretarzem kierownikiem jej Biura Informacyjnego i zastępcą szefa Biura. Kontynuował pracę w tej instytucji także w okresie pierwszej wojny światowej (9). W tym okresie dał się poznać jako zdolny inicjator przedsięwzięć gospodarczych, głównie na terenach wschodnich Imperium Rosyjskiego. Dzięki jego działalności założono towarzystwo akcyjne eksploatacji bydła w Mongolii (1911), wzrosło zaopatrzenie w mięso budującej się amurskiej kolei żelaznej (1912), powstał syndykat cebulowy (1913) i fabryka konserw mięsnych na Syberii (1915). W tym okresie opublikował szereg prac na temat przemysłu mięsnego w Rosji i na Dalekim Wschodzie, chowu bydła mięsnego w Mongolii i transportu kolejowego bydła i mięsa i in. (3).

Antoni Leparski należał do pokolenia Polaków działających w Rosji, któremu wypadło uczestniczyć w wojnach początku XX wieku po stronie armii rosyjskiej. W latach 1904-1905 został zmobilizowany do udziału w wojnie rosyjsko-japońskiej. W czasie

pierwszej wojny światowej, w latach 1914-1915, pełnił obowiązki naczelnego lekarza weterynarii II Korpusu Gwardii (3).

Warszawa (1919-1944)

W 1919 r. Antoni Leparski pozostawił Rosję ogarniętą wojną domową i zorganizowanym terrorem bolszewickim i powrócił do kraju. Od razu zaangażował się w różną działalność – zawodową i społeczną – na rzecz rozwoju odrodzonej Polski. Najpierw działał na polu weterynarii wojskowej. W latach 1919-1923 pracował w Komendzie Okręgowego Szpitala Koni Okręgu I (7). W latach 1921-1924 wszedł w skład Korpusu Oficerów Lekarzy Weterynarzy i doszedł do rangi podpułkownika rezerwy (3). W tym stopniu w 1924 r. został przeniesiony do pospolitego ruszenia, które jest powoływaniem pod broń całej męskiej ludności państwa lub tylko pewnej części mieszkańców uprawnionej i zobowiązanej do tego rodzaju służby, innymi słowami – do rezerwy (8). W 1922 r. został radcą kolegiatnym formacji ewidencji Wydziału Weterynarii Departamentu Zdrowia Ministerstwa Spraw Wojskowych.

Antoni Leparski zajmował się także pracą społeczną. W latach 1919-1922 był członkiem Naczelnego Komitetu i szefem Wydziału Samopomocy Społecznej Konfederacji Polskiej (3). W 1920 r. pod patronatem tej organizacji opublikował pracę „Jak zbudować Polskę silną i szczęśliwą: (podstawy programu gospodarczego)”, w której wykazał talent ekonomisty, a jednocześnie publicysty. W przedmowie zauważył: „Szkic ten jest zarazem próbą wytknięcia linii zasadniczych planu budowy naszego gmachu państwowo-gospodarczego w zastosowaniu do posiadanego terenu, przyrodzonych warunków i posiadanych materiałów i ze szczególnym uwzględnieniem ducha czasu w wyniku potrzęsającego światem kataklizmu dziejowego” (5). Był też członkiem Rady Ligi Obrony Ojczyzny, Rady Nadzorczej Towarzystwa Rozwoju Życia Narodowego w Polsce. W latach 1923-1939 należał do Towarzystwa Szkół Pracy i był członkiem założycielem Towarzystwa Wiedzy i Przyrody (3).

Antoni Leparski pozostawił po sobie szereg publikacji, m.in.: „Kwestia walutowa, zagadnienie skarbowości i program gospodarczy Polski” (1921), „Na błędnej drodze. Rzecz z powodu ustawy o parcelacji i osadnictwie” (1925), „Moralna odbudowa narodu. Projekt organizacji” (1925), „Kryzys gospodarczy a ludzie pracy” (1932), „Chłódniactwo w gospodarstwie narodowym Polski (O pozytywny program gospodarczy)” (1930). Ponadto Antoni Leparski złożył rządowi polskiemu następujące memoriały i projekty: „Europa wobec niebezpieczeństwa zarazy morowej na bydło, Zagadnienia aprowizacyjne, Projekt zrealizowania za pośrednictwem loterii państwowej pożyczki budowlanej” (3).

Antoni Leparski wraz z żoną byli małżeństwem bezdzietnym, mieszkającym w Warszawie przy ul. Senatorskiej 10/47 (2). W okresie II wojny światowej przebywali w Warszawie. Los żony Leparskiego jest znany, a on w wieku 70 lat został rozstrzelany przez gestapo podczas Powstania Warszawskiego w 1944 r. na terenie Teatru Wielkiego (2). 25 lipca 1947 r. na łamach Dziennika Urzędowego Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” w rozdziale „Uznanie za zmarłego i stwierdzenie faktu śmierci” zamieszczono informację, że Antoni Leparski zginął w czasie Powstania Warszawskiego (12).

Podsumowując należy odnotować, że dzięki materiałom zachowanym w zbiorach Państwowego Archiwum Obwodu Charkowskiego udało się uzupełnić życiorys lekarza weterynarii Antoniego Leparskiego, absolwenta Charkowskiego Instytutu Weterynaryjnego. Jest to bardzo istotne, gdyż jego los – to tragiczny los całego pokolenia Polaków. Młodość ich przypadła na okres bezpaństwowości Ojczyzny, co powodowało udział w wojnach Imperium Rosyjskiego, droga zawodowa została przerwana przez wojnę domową i terror bolszewicki. Po powrocie do kraju jego działalność w okresie międzywojennym została skierowana na rozwój Polski na polu praktycznym. W tym okresie powstało wiele jego publikacji. Antoni Leparski zginął jako ofiara cywilna w płomieniu Powstania Warszawskiego, a ten artykuł – to tylko odrobina pamięci o człowieku, który swoją pracą zawodową ratował ludzkość.

Piśmiennictwo

1. *Gibasiewicz W. A.*: Historia w odcieniach szarości: niezwykle losy lekarzy zwierząt. Kraków 2019, s. 101-107.
2. *Gibasiewicz W. A.*: Kolejna ofiara Powstania Warszawskiego ze środowiska weterynaryjnego Antoni Leparski. Biuletyn Północno-Wschodniej Izby Lek.-Wet., 2019, 1 (71), s. 81, 84.
3. *Grodek Z.*: Antoni Leparski. Polski Słownik Biograficzny. T. XVII/1, zeszyt 72. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 77-78.
4. *Kahuski M.*: Polacy w rosyjskiej Mandżurii. Studia Polonijne, 2001, t. 22, 131-132.
5. *Leparski A.*: Jak zbudować Polskę silną i szczęśliwą: (podstawy programu gospodarczego). Warszawa 1920, s. 6.
6. Państwowe Archiwum Obwodu Charkowskiego w Charkowie, zespół 928, inw. 1, sygn. 2395, k 2-8, 13, 14, 16, 18-18v, 20, 21, 22, 25-25v, 26-26v, 27.
7. Rocznik Oficerski 1923. Min. Spraw Wojsk. Warszawa 1923, s. 1380.
8. Rocznik Oficerski 1924. Min. Spraw Wojsk. Warszawa 1924, s. 1257.
9. Rossiiskaya eksportnaya palata. Spisok chlenov Rossiiskoi eksportnoi palati na 1 avgusta 1915 g. Petrograd 1915, s. 5.
10. *Skowrya M.*: Jak Polacy Charków budowali (cz. XLV). Absolwenci charkowskiego Instytutu Weterynarii w służbie II Rzeczypospolitej. Kurier Galicyjski, 2019, 4 (320), 22-23.
11. *Sobolewski J., Żwanko L., Kibkało D.*: Polscy absolwenci i pracownicy Instytutu Weterynaryjnego w Charkowie na przełomie XIX i XX wieku. Życie Wet. 2023, 98 (9), 577-582.
12. Uznanie za zmarłego i stwierdzenie faktu śmierci. Monitor Polski 1947, 101, 25 lipca, s. 7.
13. *Żwanko L., Kibkało D., Machorin G.*: Profesor Jan Gordziałkowski (1862-1944): 160-lecie urodzin jednego z najwybitniejszych polskich znawców medycyny weterynaryjnej. Med. Weter. 2022, 78 (4), 202-207.

Adres autora: prof. Lubow Żwanko, ul. Alczewskich, 44, 61002 Charków, Ukraina; e-mail: zhvan2012@gmail.com